

19. A 2022-es országgyűlési választások: Adatok és meglepetések

10.61501/TRIP.2022.19

Tóka Gábor

1. Bevezetés

Magyarországon a népképviselői országgyűlés létrehozása óta az idei, 42. parlamenti választás az 1848 tavasza óta lezajlott választások legdemokratikusabb negyedébe tartozott, ha a jogosultak körét, az indulás, a kampányolás és a választás szabadságát nézzük. A szavazók modern értelemben vett információs jogainak gyakorlati érvényesülése és a választások törvényes lebonyolításának jogállami biztosítékai tekintetében azonban 1990 óta a legkevésbé szabad választásra került sor.

A választást részben ezért, részben pedig az ellenzék új politikai stratégiája által felkeltett túlzott várakozások miatt, rendkívül nagy figyelem övezte. A megelőző három országgyűlési választáson az 50%-hoz közeli szavazatarányt képviselő ellenzék megosztottsága és a választási rendszer megreformálása miatt tudott a Fidesz–KDNP lista kétharmados mandátumtöbbséget szerezni, és ezzel lehetőséget a politikai rendszer, a tulajdonviszonyok, a jogi és közeleti normák messzemenő átszabására. 2022-ben azonban az ellenzék megosztottsága sokkal kisebb volt, miközben a választási szabályok, valamint a Fidesz és az ellenzék feltételezett népszerűsége alig változtak a legutóbbi választás óta.

Meglepetést okozott ezért, hogy 2022-ben még a korábbi választásokon látottnál is több parlamenti mandátumot szerzett a kormánypárt. A választást követő kommentárok központi témája lett e meglepő eredmény feldolgozása, legtöbbször fő következtetése pedig inkább csak abban különbözött egymástól, hogy a politikai rendszer autokratikus vonásaival, a nemzet politikai kultúrájával, vagy az ellenzék valamilyen tartós fogyatékoságával, és/vagy a kormánypárt különleges politikai erényekben gyökerező rendhagyó népszerűségével magyarázták-e azt, hogy a politikai váltógazdálkodás visszatérése az országba hosszabb távon is valószínűtlennek tűnik.

A választás (vagy legalábbis az azt követő értelmezési verseny) egyik fontos politikai eredménye pont a kormánypárt választásokon való leválthatatlanságára vonatkozó meggyőződés szélesebb körű elterjedése lett. A hiedelem megalapozottságát, tehát a politikai jövő számos, felettébb komplex forgatókönyvének

esélyhányadosát, viszont csak a *Társadalmi Ríport* módszertani hagyományaitól eltérő tényellenes gondolat kísérletekkel ellenőrizhetnénk most. Ezért ebben a tanulmányomban inkább azt tekintem át, ami számszerű adatok alapján valamennyire tisztázható. Először arról lesz szó, hogy miben különbözött a 2022-es választási eredmény a korábbiaktól, ezt követően rátérek a „meglepetések” magyarázatára. A választási eredményekkel, illetve az összes megjelent választási közvélemény-kutatás előrejelzéseivel kapcsolatban saját adatbázisaimra hagyatkozom, amit részletes dokumentációval és forráskritikai megjegyzéseimmel együtt közzétettem.¹

2. Részvételi arányok

A sokak által várt részvételi rekord a 2022-es választáson, legalábbis látszólag, elmaradt. A listás szavazás adatai szerint 8215304 szavazásra jogosult közül 5717182 fő jelent meg.² Az ebből adódó 69,59%-os részvétel ugyan a 2018-as 69,73%-tól és a 2002-es 70,53%-tól egyaránt elmarad, de nyilvánvalóan a legmagasabbak közé tartozik a kommunizmus utáni Magyarország történetében. (A sokat emlegetett 2002-es részvételi rekord a választások második fordulójában nem egy ezekkel összehasonlítható országos statisztika, mert a voksokat csak a viszonylag szorosabb eredményt hozó 131 választókerületben regisztrálták ott, ahol második fordulóra volt szükség, és ezért a két forduló között rendkívüli kampány-erőfeszítések zajlottak.)

A teljes részvételi arányt 2002-hez képest mesterkéltén csökkenti egyrészt a hazai lakcímmel nem rendelkező levélszavazók 2012 óta létező csoportja, másrészt a választás napján külföldön tartózkodó választópolgárok egyre növekvő száma. Mindkét csoport mérete közeledik a félmillióhoz, és a levélszavazásra jogosultak esetében az ország politikai életéhez való gyengébb kötődés, a külföldön tartózkodóknál pedig a szavazás logisztikai nehézsége az átlagosnál alacsonyabb részvételhez vezethet.

¹ A választási eredményeket különböző bontásokban lásd a <https://tinyurl.com/3dftrx6x> címen, a 2018–2022-es közvélemény-kutatásokra vonatkozóan pedig lásd Vox Populi (2022b).

² Lásd a Nemzeti Választási Iroda (NVI) honlapján (<https://vtr.valasztas.hu/ogy2022/orszagolistak?tab=parties>). Az átjelentkezések és levélben szavazók esetén az NVI az érvényes szavazási iratok számát tekinti a megjelentek száma helyes becslésének. Ha helyett az összes beérkezett szavazási iratok számát néznénk, akkor 2018-ban és 2022-ben is 70%-át meghaladó részvételt regisztrálhatnánk. Azért érdemes egyébként a listás szavazás adataiból kiindulni, mert az egyéni kerületi szavazásra jogosultak számát nem lehet mechanikusan összeadni a levélben szavazásra jogosultak számával azon szavazók miatt (2022-ben 198 fő volt ilyen), akik előbb egy levélszavazatot adtak le, majd magyarországi lakcímet vagy tartózkodási címet is létrehozottak, és ezért egyéni kerületi szavazásra is jogosulttá váltak (ilyenkor személyesen csak egyéni kerületi szavazatot adhatnak le, hiszen levélben már leadtak egy listás szavazatot).

Rendkívül bizonytalan és pontatlan becslés adható csak arról, hogy 2022-ben hány magyarországi lakcímmel rendelkező választópolgár tartózkodott külföldön a választás napján. Az OECD (2022) legfrissebb adatai szerint egyedül 2019-ben közel százezerrel nöhetett a számuk, míg az Eurostat (2022) szerint a 2018–2021-es időszak egészében és a gyerekeket is beszámítva harmincezerrel nőtt a más EU-tagállamban (az Egyesült Királyságot nem számítva) élő magyar állampolgárok száma.³ Ez alapján a rekordszámú (65 480 fő) külképviseleti szavazó a 2022-es választáson legfeljebb is csak egy picivel magasabb részvételi arányt jelenthetett ebben a népességben, mint a 2018-as mintegy 10% (lásd Tóka 2018a).

A levélszavazásra regisztráltak aránya az összes választópolgár között a 2014-es 2,4 és a 2018-as 4,6%-ról 2022-ben 5,6%-ra nőtt, részvételi arányuk viszont a korábbi két választáson látott 66,4, illetve 59,6%-ról 58,9%-ra csökkent, miközben az érvénytelen levélszavazati iratok aránya továbbra is meghökkenően magas.⁴ Mindennek talán az az oka, hogy a regisztráltak között az évek során nőtt azok aránya, akik már sok évvel ezelőtt regisztráltak, s azóta esetleg elhunytak vagy nem az értesítési címükön laknak, és ezért mások adják le helyettük voksaikat, vagy pedig az első, és ezért különösen nagy érzelmi értékű magyarországi szavazatuk leadása után kevésbé érdeklődnek a jól látható képviseletet nem eredményező szavazási lehetőség iránt.

Összességében véve, ha csak az országon belüli személyes szavazás lehetőségére utalt választópolgárokat nézzük (hiszen 2002-ben még csak személyesen lehetett szavazni), akkor ők valószínűleg már 2018-ban is 73% feletti arányban vettek részt a választásokon (Tóka 2018a). Hasonló módon számolva 2022-ben is rekordszinten lehetett a tényleges belföldi részvételi arány, bár azt kissé visszafoghatta, hogy 2018-hoz képest egy héttel korábbra hozták az átjelentkezéssel szavazásra való regisztrálás határidejét a választási eljárási

³ A KSH statisztikái szerint 2018 óta több vissza-, mint kivándorlót talált (lásd https://www.ksh.hu/stadat_files/nep/hu/nep0030.html), mivel a taj-szám megszüntetése, illetve (újra) aktiválása alapján vezeti a magyar állampolgárok nemzetközi vándorlási statisztikáit. Tehát az életvitelszerűen külföldön élő magyar állampolgárok vélhető többségével kapcsolatos becslések is azok közé a jelenségek közé tartoznak, melyek „jelenleg kívül esnek a magyar hivatalos vándorlási statisztika szakterületén” (Csányi *et al.* 2021:93).

⁴ A választási eredmények egyik meglepetése volt, hogy a 2022-ben beérkezett 318 083 levélszavazati iratból csak 83% volt érvényes (lásd Nemzeti Választási Iroda honlapját: <https://vtr.valasztas.hu/ogy2022/valasztasi-informaciok/levelszavazas?tab=resultus>). Ez még rosszabb arány, mint 2018-ban, amikor 267 233-ból 84% és éppen csak jobb, mint a 2014-ben, amikor 158 654-ből 81% volt érvényes. Pedig 2018 óta kétszer is változtak a levélszavazási szabályok annak érdekében, hogy csökkenjen az érvénytelennek minősülő levélszavazati iratok aránya, amit Orbán Viktor maga is nyomatékosan sürgetett a Nemzeti Választási Bizottság elnökénél a 2018-as választást követően (Csengel 2018).

törvényben. Az adatok szerint a négy évvel ezelőtti választásokhoz képest negyedével csökkent az e lehetőséggel élők száma. Talán amiatt, mert jellemzően az utolsó pillanatra halasztják a regisztrációt a polgárok, és ez alkalommal nem folyt erős kampány, ami a határidő-változásra figyelmeztette volna az egyetemistákat és más erősen érintett csoportokat.

3. Választási eredmények

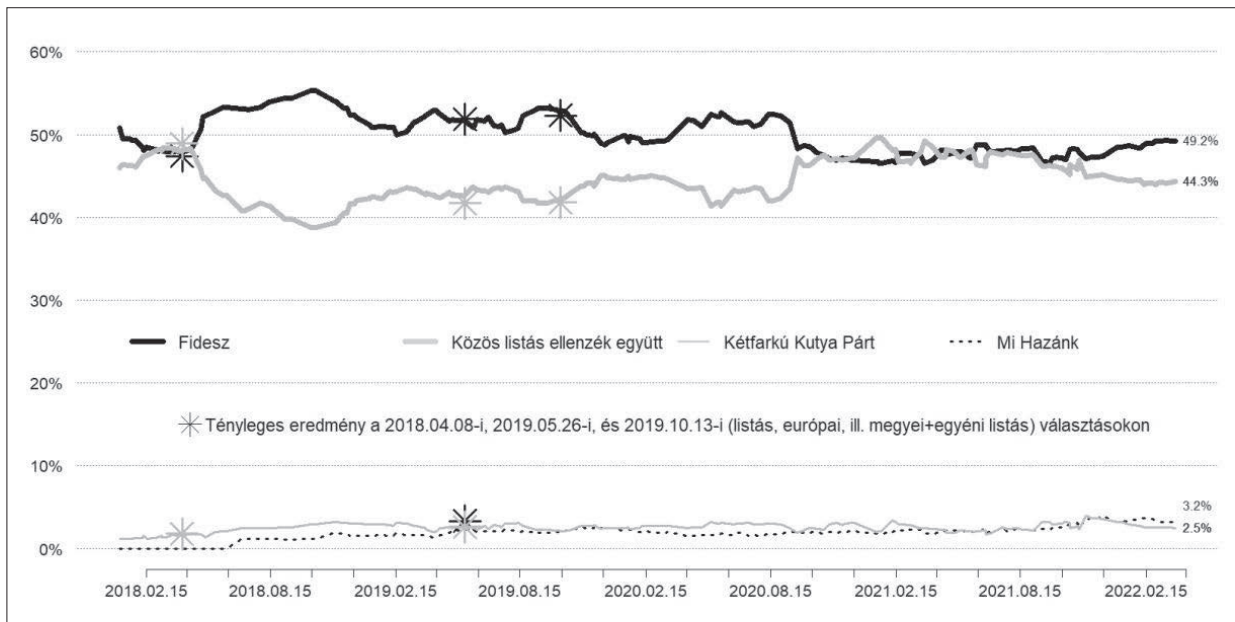
A 73%-os választási részvétel persze még mindig elmaradt attól, amit az előzetes közvélemény-kutatások sejtettek (pl. Hann 2022; Publicus 2022). Az eltérés oka talán az lehetett, hogy a választási kampány során leszálló ágba került a hatpárti ellenzéki lista támogatottsága, és a korábban szavazni tervező támogatói közül sokan elbizonytalanodtak (Vox Populi 2022b).

A Fidesz–KDNP mind mandátum-, mind pedig listás szavazatarány tekintetében 2010 óta a legjobb eredményét érte el (lásd *1. táblázat*). Sokkal kevésbé ismert, hogy – a 2010-ben és a helyi választásokon nem létező, de a legutóbbi európai választásokon is elhanyagolható súlyú levélsvavazatok nélkül számítva – a 2019. májusi európai parlamenti és októberi önkormányzati választásokon is lényegében ugyanennyi, 51,9%, illetve 52,3% volt a Fidesz–KDNP országos szavazati aránya. Tehát a 2022-es választásokon felmutatott előrelépést a Fidesz igazából még a 2018-as választások utáni hónapokban halmozta fel (lásd *1. ábra*).

Ekkor esett vissza a Jobbik és az LMP támogatottsága a korábbinak felére-harmadára a 2018-as eredmények okozta csalódás, perspektívatlanság és belső viták oldalhullámain (Vox Populi 2022b). Ezeket pedig az okozta, hogy a 2018-as eredmények rácafolni látszottak a korábbi elképzelésre, miszerint kormányképesse lehet tenni egy a Fidesszel és az MSZP–SZDSZ koalíció utódaival egyaránt szembenálló politikai alternatívát.

Ugyanakkor a hat ellenzéki párt közös listája is látványosan felülmúlta 2022-ben a maga 35,9%-os szavazatarányával és 28,6%-os mandátumarányával a különféle baloldali és liberális pártok 2010 és 2018 között bármikor elért választási eredményét (lásd az *1. táblázat A Fidesz fő riválisa* című sorát). Ennek három fő oka volt: (1) a 2022-es hatpárti összefogás a Jobbikot és az LMP-t is magába foglalta; (2) a „se nem Orbánnal, se nem Gyurcsánnyal” jellegű politika képviselőjét csak a Mi Hazánk és a Kétfarkú Kutya Párt vitte tovább 2022-ben; és végül (3) a „mindenütt egyetlen közös jelölt és egyetlen közös lista” formula a várakozásoknak megfelelően 2006 óta nem látott szintre emelte a koordinációban részt vevő pártok hatékonyságát a szavazatok mandátumokra váltása terén.

1. ábra. A 2022-es választásokon induló párt(szövetségek) választói támogatottsága a 2018 és 2022 között rendszeresen publikáló közvélemény-kutatók összes nyilvános méréseinek 41 napos mozgóátlaga szerint, 2018 januárjától a 2022. áprilisi választásokig (%)

Forrás: Vox Populi (2022b), Tóka (2022)

1. táblázat. *Közös nevezőre hozott országgyűlési választási eredmények Magyarországon, 2010–2022 (%)*

	Listás szavazatok				Egyéni választókerületi szavazatok				Mandátumok			
	2022	2018	2014	2010	2022	2018	2014	2010	2022	2018	2014	2010
Fidesz–KDNP	52,1	47,4	43,5	52,7	52,5	47,9	44,1	53,6	67,8	66,8	66,8	68,1
A Fidesz fő riválisa ^a	35,9	21,8	26,2	19,3	36,9	20,1	26,8	21,3	28,6	15,1	19,1	15,3
Szélsőjobb ^b	6,1	19,8	20,7	16,7	5,7	23,2	20,4	16,4	3,0	13,1	11,6	12,2
Zöld-alternatív ^c	3,4	9,1	5,5	7,5	2,4	6,4	5,0	5,1	–	4,0	2,5	4,1
Más ismert pártok ^d	1,8	–	–	3,6	1,9	–	–	2,4	–	–	–	–
Egyéb pártok ^e	–	1,3	3,7	0,3	–	1,4	3,4	0,6	–	–	–	–
Független jelöltek	–	–	–	–	0,5	1,0	0,3	0,7	–	0,5	–	0,3
Német kisebbségi lista	0,5	0,5	0,2	–	–	–	–	–	0,5	0,5	–	–
Roma kisebbségi lista	–	0,1	0,1	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Egyéb kisebbségi listák	0,1	0,1	0,1	–	–	–	–	–	–	–	–	–
<i>Összes szavazat (db)</i>	<i>5387026</i>	<i>5507258</i>	<i>4918934</i>	<i>5132531</i>	<i>5375688</i>	<i>5504530</i>	<i>4908608</i>	<i>5114570</i>	<i>199</i>	<i>199</i>	<i>199</i>	<i>386</i>

Forrás: A magyarországi tartózkodási vagy lakcímmel rendelkező választópolgárookra, az első vagy egyetlen fordulóra vonatkozó számítások a www.valasztas.hu oldalai alapján. A levélszavazatokra lásd a szövegben.

Megjegyzés: ^a: 2022-ben a DK–Jobbik–Momentum–MSZP–LMP–Párbeszéd közös lista és jelöltek, 2018-ban a részben koordináltan induló MSZP–Párbeszéd, DK, Momentum és Együtt listái és jelöltjei, 2014-ben az MSZP–Együtt–PM–DK–MLP közös lista és jelöltek, 2010-ben az MSZP.

^b: 2022-ben a Mi Hazánk, 2010–2018-ban a Jobbik Magyarországért Mozgalom.

^c: Az önállóan induló Lehet Más a Politika lista és jelöltek (2010–2018) és a Magyar Kétfarkú Kutypárt (2018–2022) együttes eredménye.

^d: 2022-ben a Megoldás Mozgalom és a Normális Élet Pártja, 2010-ben az MDF és a Civil Mozgalom.

^e: A jelöltállításon túli, látható politikai tevékenységet nem végző pártok.

Nézzük meg e három pontot egyenként:

1. A választást megelőző hónapok közvélemény-kutatásaiban – sőt, a Jobbik 2021-es kérészetű meglódulásától eltekintve, 2019-től 2022 tavaszáig mindig is – 12-14% körül volt a Jobbik és az LMP együttes támogatottsága (Vox Populi 2022a, 2022b). Ez pedig szinte pontosan annyi, mint amennyivel a hatpárti lista felülmúlta azoknak a baloldali és liberális pártoknak a 2018-as együttes listás eredményét (21,8%), amelyek már akkor is részt vettek az akkori, sokkal lazább, kölcsönös jelölt visszalépésekre építő ellenzéki választási koordinációban.

2. A Fidesz és az MSZP-vel szövethető ellenzék kiemelkedően jó eredménye a mindkettőjükkel való együttműködést elutasító jobb- és baloldali alternatívák szokatlanul gyenge választási szereplésével járt együtt. Előbbit 2022-ben kizárólag a Jobbikból 2018 nyarán kilépett, népszerűségét mindenekelőtt a Covid19-járvány elleni kormányintézkedések és a fizetésképtelen cégekkel és magánszemélyekkel szembeni jogi eljárások végrehajtóinak kritikusaként növelő, ideológia és politikai értékrend tekintetében viszont a 2013 előtti Jobbikhoz hasonló Mi Hazánk jelentette. Az ő 6,1%-os listás szavazatarányuk viszont láthatólag inkább Csurka István MIÉP-jének 1998-as 5,5%-os választási eredményéhez hasonlít, mint a 2010 és 2018 közötti Jobbik, a pártrendszer „centrális erőterré” átalakító jelenlétéhez (lásd az *1. táblázat Szélsőjobb* című sorát). Ugyanígy a parlamenti mandátumokról lemaradó Kétfarkú Kutya Párt is csak értékrend tekintetében tudja felmutatni azt a politikai alternatívát, amit a 2009 és 2018 közötti LMP (lásd az *1. táblázat Zöld-alternatív* sorát).

3. A különböző pártcsoportok mandátum- és szavazatarányait összehasonlítva feltűnő változásokat figyelhetünk meg 2010 és 2022 között. Az új választási rendszerre való áttérés 2014-ben rendkívül kedvező volt a kormánypártnak, az ellenzéki pártcsoportokat pedig a szavazatarányukkal arányosan nagyon kedvezőtlenül vagy meglehetősen kedvezőtlenül érintette. A következő két választáson 3,8 majd 4,6%-kal nőtt a Fidesz egyéni kerületi szavazataránya, mandátumainak száma azonban alig vagy egyáltalán nem emelkedett. Ennek oka az ellenzék növekvő hatékonysága volt szavazatainak parlamenti mandátumokká váltásában. 2018-ban ezt a pártoktól függetlenül, állampolgári kezdeményezésre kibontakozó taktikai szavazási kampánynak, illetve az ennek hatására megvalósult kölcsönös visszaléptetéseknek köszönhették. Ezek hatása felülmúlta az ellenzék 2014 óta növekvő szétaprózódásából fakadó ellentétes hatást (Tóka 2018b). 2022-ben pedig az ellenzéki pártok a közös indulás miatt tudták még tovább növelni (a 2018-as $32,7/48,9 = 0,67$ -ről $28,6/35,9 = 0,80$ -ra) együttes mandátumarányuk és listás szavazatarányuk hányadosát.

Vessünk most egy pillantást azokra a szavazatokra, amelyek kimaradtak az *1. táblázatból*, annak érdekében, hogy ne hasonlítsunk almákat narancsokhoz.

4. A levélszavazatok

Találgatni is nehéz, hogy volt-e a határokon kívül hatása annak, hogy 2022-ben az ellenzék miniszterelnök-jelöltje, Márki-Zay Péter, az MSZP utódpártjaival és Gyurcsány Ferencsel szemben, jobboldaliként pozícionálta magát, és érdemi kampánytevékenységet folytatott Erdélyben és a nyugati diaszpórában. Mindenesetre a 2022-es levélszavazatok megoszlása szembe ment az országos trenddel, és közel harmadával emelkedett köztük az ellenzék szavazataránya: a 2018-as 3,2%-ról rögtön 4,1%-ra. A körülményekhez képest a Mi Hazánk is jól szerepelt, hiszen a Jobbik 2018-as 0,91%-a helyett 1,06%-os részt hasított ki a levélszavazatokból.

Ezek a komikusan kicsi számok is mutatják, hogy a levélszavazatok szinte teljes egészében a Fidesz–KDNP-t támogatják, még ha szavazataránya a korábbi 96%-ról 94% alá is esett 2022-ben. A listás mandátumok elosztásához használt algoritmus alapján a levélszavazatok figyelembevétele egy-egy, amúgy a közös listás ellenzékhez, illetve a Mi Hazánkhöz tartó mandátumot is a Fidesz–KDNP javára fordított át.

Az továbbra sem állapítható meg, hogy a Fidesz szavazatok magas arányában mekkora szerepet játszik a Kárpát-medencei kisebbségi magyarok között kétségtelenül erős politikai rokonszenv, és mekkorát a levélszavazók regisztrálásában és választási mozgósításában fontos szerepet vállaló helyi szervezetek és intézmények. Utóbbiak fontosságát mutatja, hogy a levélszavazati iratok 88%-a a külképviseleteken át érkezett be. Ami nem azt jelenti, hogy 280 ezer levélszavazó beutazott egy konzulátusra szavazatának postázása helyett, hanem hogy többnyire nagyobb számú szavazatot begyűjtő segítők viszik a szavazási iratokat a magyar külképviseletekre. Nem alaptalanul állította tehát 2018-ban az RMDSZ és az Erdélyi Magyar Néppárt, hogy lényegében az összes romániai levélszavazat az ő segítségükkel jut célba (Rostás 2018).

A levélszavazás természetéből fakadóan azt is csak szűrőpróbákkal ellenőrizhetnék, hogy e szavazatokat az arra jogosult személy adta-e le vagy sem. Ám erre eddig nem alakult ki olyan igény, ami a választást lebonyolító hatóságokat ilyen tevékenységre ösztökélné. Mivel a *választási eljárási törvény* 278. §-a nem követeli meg a lezárt belső boríték aláírását és a Nemzeti Választási Iroda által postázott külső boríték használatát,⁵ ezért a közvetítők segítségével leadott levélszavazatok titkossága is csak jóindulatú feltevéssel tekinthető garantálnak. Mindezek miatt óvatosan érdemes bármilyen feltevéssel élni a levélszavazatok mozgatórugóival kapcsolatban.

⁵ Lásd 2013. évi XXXVI. törvény a választási eljárásról, <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1300036.tv>.

2. táblázat. *A levélszavazásban résztvevők száma és százalékos aránya a levélszavazásra regisztráltak között választási év és értesítési cím szerint*

Értesítési hely	Érvényes levélszavazati iratok száma (db)			Érvényes levélszavazati iratok a regisztráltak százalékában (%)		
	2014	2018	2022	2014 ^a	2018	2022
Amerikai Egyesült Államok	295	496	394	–	35,2	22,7
Ausztrália	50	234	255	–	31,1	34,5
Egyesült Királyság	165	374	608	–	41,6	52,4
Franciaország	106	207	232	–	56,3	54,2
Horvátország	74	195	292	–	49,4	66,2
Kanada	231	437	546	–	38,6	41,9
Magyarország	1023	1722	1447	–	63,7	55,0
Németország	1024	2252	2966	–	57,5	57,0
Olaszország	77	229	222	–	56,1	51,5
Románia	42027	108886	121645	–	65,3	62,1
Svájc	299	538	617	–	58,2	58,5
Svédország	188	314	362	–	51,7	54,3
Szerbia	10211	36163	44729	–	67,1	65,3
Az értesítést e-mailben kéri	30622	67540	90513	–	56,7	59,9
Kettős állampolgárságot tiltó országok	994	4948	2901	–	22,1	13,2
A Föld többi országa	586	936	1037	–	35,9	36,3
<i>Összesen</i>	<i>128712</i>	<i>225471</i>	<i>268766</i>	<i>66,4</i>	<i>59,6</i>	<i>58,9</i>

Forrás: A Nemzeti Választási Iroda egykori és jelenlegi weboldalai, 2022. augusztus 15-i állapot szerint, lásd <https://static.valasztas.hu/dyn/pv14/szavossz/hu/levjvk.html>, https://web.archive.org/web/20140331191746/http://www.valasztas.hu/hu/ogvy2014/766/766_5_1.html, https://web.archive.org/web/20140407073001/http://www.valasztas.hu/hu/ogvy2014/853/853_0.html, <https://www.valasztas.hu/levelszavazas-jegyzoikonv>, <https://vtr.valasztas.hu/ogy2022/valasztasi-informaciok/levelszavazas>.

Megjegyzés: ^a: 2014-re nem állnak rendelkezésre országok szerinti felbontásban adatok.

Annyi biztos, hogy a levélszavazók egyharmada mindössze egy e-mail címmel van regisztrálva, a többiek pedig kevés kivétellel egy romániai vagy szerbiai kézbesítési címmel (tehát az e-maillal regisztráltak szavazati iratait is valószínűleg e két ország valamelyikében veszik kézhez, majd adják le egy külképviseleten). A romániai és szerbiai levélszavazók 60% körüli részvételi aránya ugyanakkor csak kevéssel haladja meg a Nyugat-Európában voksoló levélszavazókét (lásd 2. táblázat). Ez aligha jelenti azt, hogy a VMSZ, az RMDSZ, a Demokrácia Központok és megannyi más, Nyugat-Európából hiányzó magyar kisebbségi szervezet mozgósító munkája hatástalan lenne. Inkább arról lehet szó, hogy ahol ezek a szervezetek jelen vannak, és nagy erőfeszítéseket tesznek a részvétel

növelésére, ott nagy tömegben sikerül a magyar választásokon való részvételre a nyugat-európai magyar levélszavazóknál nehezebben mozgósítható szavazókat is meggyőzni a szavazás fontosságáról. Ezzel szemben a nyugat-európai diaszpórából valószínűleg csak az intenzíven érdeklődők regisztráltak eddig, akik különösebb mozgósítás nélkül is magas arányban szavaznak. (Az Európán kívüli diaszpóra részvétele jóval alacsonyabb, ezt azonban részben a postázás időigénye és a jogi határidők közti feszültség magyarázhatja.) Összességében a levélszavazás jelenleg nem általában a Magyarországon kívül honos magyarok, hanem inkább az erős, politikai mozgósító intézmények által elért romániai és szerbiai magyarok által gyakorolt tevékenység, és nem ad egyértelműen beazonosítható, konkrét képviselőt a parlamentben, ami hosszabb távon is fenntarthatná az érintettek érdeklődését az intézmény iránt.

5. A pártrendszer átalakulása

Fentebb láttuk már, hogy a 2022-es eredmények kontúrjait már a 2019-es népszerűségi viszonyok is kijelölték. Ezek pedig – mint erre Vona Gábor lemondása, a Mi Hazánk megalakulása, az LMP társelnökeinek távozása és az LMP-n belüli fegyelmi vizsgálatok 2018-as híreiből emlékezhetünk – annak nyomán alakultak ki, hogy (átmenetileg vagy végleg) hitelét veszítette a Jobbik és az LMP által a maguk különböző módjain képviselt harmadik utas politikai jövőkép, és a hat ellenzéki párt 2018 végére hallgatólagosan elfogadta a Demokratikus Koalíciótól a Jobbikig terjedő ellenzéki szövetség koncepcióját.

A politikai változás más eszközeivel kapcsolatos remények megcsappanása nyomán egy a kétpólusúság irányába elmozduló pártrendszer alakult ki. A két legnagyobb választói tömbtől különböző kormánytöbbség létrehozására törekvő alternatívák sokkal szerényebb választói támogatásra tarthattak számot, mint 2009 és 2019 között (ez nyilván újra megváltozhat majd 2022 után a „közös listás” pólus megroppanásával). Ez az újfajta politikai menü megmozgathatott olyan szavazókat, akiket a korábbi szétagoltabb ellenzék által keltett várakozások nem. A lecsökkent ellenzéki kínálat láttán azonban néhány korábbi ellenzéki szavazó egész bizonyosan a pártválasztásukban bizonytalanok, a nem szavazók vagy egyenest a Fidesz táborához csatlakozott. Ennek nyomán pedig a Fidesz és a hat ellenzéki párt összessége közti egyensúly helyébe a kormánypárt többé-kevésbé tartós előnye lépett, ami a 2018 nyara és 2022 tavasza közti változatos politikai helyzetek során többnyire – ha pedig a választási rendszer torzító hatását is figyelembe vesszük, akkor lényegében mindvégig – kitartott.

Az ellenzék népszerűségének csúcsát az általános vélekedés szerint a 2021 őszen lebonyolított előválasztások idején érte el, amikor a közös miniszterelnök-jelöltet és a 106 egyéni választókerület közös jelöltjeit választották ki

(vö. *1. ábra*). Az előválasztásokon minden, az ellenzék értényilatkozatát elfogadó választó részt vehetett, és a két forduló kb. 800 ezer résztvevőt és intenzív sajtóvi szhangot vonzott, ami elvben valóban megnövelhette az ellenzék támogatottságát (Tóka–Popescu 2021). Hosszabb távon ugyanakkor megosztónak is bizonyult a miniszterelnök-jelölt választás eredménye, hiszen a Márki-Zay és a Demokratikus Koalíció, illetve a Jobbik konfliktusa rávetült a 2022-es kampányra. Így bár 2020 decemberétől 2021 decemberéig sokszor vezetett az egyesült ellenzék a Fidesz előtt a közvélemény-kutatások átlagában, előnye szinte soha nem érte el a 3,5 százalékpontot (*1. ábra*, részletesebben lásd Vox Populi 2022b). Márpedig a parlamenti mandátumtöbbség megszerzésére – a választókerületek határainak a Fidesz számára kedvező tendenciája (Tóka 2019a) és a levél szavazatok miatt – csak akkor lett volna 50%-os vagy jobb esélye a közös listán induló ellenzéki pártoknak, ha legalább ekkora az előnyük a hazai szavazatok közt (Tóka 2019b). A Mi Hazánk parlamentbe kerülésével pedig ez a minimumkövetelmény még tovább nőtt, 3,5-ről nagyjából 5 százalékpontra (21 Kutatóközpont 2022), ilyen nagy előnyt pedig az ellenzék soha nem tudhatott magáénak. A közvélemény-kutatások átlaga pedig már 2020–2021-ben is eltúlozhatta az ellenzék aktuális támogatottságát úgy, ahogy aztán 2022 áprilisában is.

6. A „meglepetés”

Az esélyek téves előzetes percepciójával ellentétes választási eredmény keltette meglepetés nagy hatást gyakorolt a választást követően kialakult értelmezési keretekre. Mindenekelőtt nagyban megnövelte a közönség étvágyát az adatokkal nem vizsgálható kérdésekre adott magabiztos magyarázatok és következtetések iránt, és hozzájárult az ellenzéki szövetség széteséséhez.

A „meglepetés” forrásait közelebbről is érdemes megvizsgálni, hogy megértjük, miért szerzett az ellenzéki szövetség mintegy 10 százalékponttal kevesebb szavazatot, mint amire a legtöbben számítottak, és miért vált olyan népszerűvé az „az teljesen lehetetlen” válasz a reflexiók másik fő kérdésére, tehát hogy a választások valóban versengő tételéhez hiányzó szavazatokat mi billenthetné át a kormánypárttól az ellenzék felé. Ez azért is fontos, mert az „az teljesen lehetetlen” válasz eleve értelmetlen és tarthatatlan, hiszen nyilvánvalóan mindannyian el tudunk képzelni olyan – meglehet, alacsony valószínűségű – körülményeket, amelyek mellett egy adott kimenetel (például, hogy „még XY is a Fidesz ellen szavaz”) bekövetkezhet. Értelmes kijelentések csak arról tehetők, hogy mik ezek a körülmények, és miként szerezhetnénk erről megbízhatóbb ismereteket. Az „ez eleve lehetetlen” válasz pusztán az ezek iránti érdeklődés – egy „veszett fejsze” megjegyzéssel is megindokolható – hiányát jelenti be.

3. táblázat. *Az egyes pártok belföldi listás szavazatarányának felül- és alábecslése a 2022-ben választási közvélemény-kutatásokat publikáló intézetek utolsó választás előtti publikációjában (százalékpont)*

Adatgazda	Adatfelvétel időpontja	Fidesz	Közös lista	Mi Hazánk	MKKP
Társadalomkutató ^b	márc. 28–30.	-2,1	4,1	-0,1	0,6
Medián ^a	márc. 24–26.	-2,1	4,1	-2,1	0,6
Reál Pr 93 ^b	márc. 22–24.	-3,1	5,1	-1,1	-0,4
Századvég ^b	márc. 24–27.	-3,1	8,1	-3,1	-0,4
Nézőpont ^b	márc. 23–25.	-3,1	8,1	-3,1	-0,4
IDEA ^b	márc. 22–28.	-2,1	9,1	-3,1	-1,4
ZRI ^a	márc. 21–27.	-4,0	8,5	-2,4	-0,9
IDEA ^a	márc. 22–28.	-4,4	9,4	-2,6	-1,1
ZRI ^b	márc. 21–27.	-2,1	10,1	-3,1	-2,4
Republikon ^a	márc. 16–18.	-3,1	10,1	-3,1	-1,4
Publicus ^a	márc. 29–31.	-4,2	9,3	-3,4	-2,0
e-benchmark ^a	febr. 26. – márc. 5.	1,7	10,3	-4,8	-2,1
Publicus ^b	márc. 29–31.	-5,1	11,1	-3,1	-1,4
e-benchmark ^b	febr. 26. – márc. 5.	1,9	10,1	-6,1	-3,4

Forrás: Vox Populi (2022a)

Megjegyzés: ^a: Összes pártválasztó; ^b: biztos szavazó pártválasztók.

A „meglepetés” által felébresztett magyarázatvágy és/vagy fatalizmus forrását kézenfekvő három tényezőben keresni: (1) a közvélemény-kutatások hibáiban, (2) a közvélemény-kutatásokból a hibák ellenére kirajzolódó trend vágyelvű figyelmen kívül hagyásában, és végül (3) egy politikai stratégia iránti elkötelezettség nehézkedési erejében.

1. A Fidesz kétharmados mandátumtöbbségének egyáltalán nem elhanyagolható lehetőségét kevés becslés pendítette meg, ám azok is a kétharmadosnál kisebb mandátumtöbbséget tartották a legvalószínűbb eredménynek (Hann 2022; Most vasárnap 2022; Tóka 2022). A többi előrejelzés nem említette vagy kategorikusan tagadta a kétharmados többség lehetőségét. Az utolsó nyilvános közvélemény-kutatások 6–16 (átlagosan 11–12) százalékponttal alábecsülték a kormánypárt előnyét az egyesült ellenzék előtt, és a Mi Hazánk parlamentbe jutását is csak kevesen jelezték előre (lásd 3. táblázat).⁶

2. A második percepciósi hiba a 2018-as választási eredmények naiv kivétítéséből származott. Rutinos politikai kommentátorok is a négy évvel korábbi választási eredmények alapján ítélték meg, hogy egy-egy választókerületben

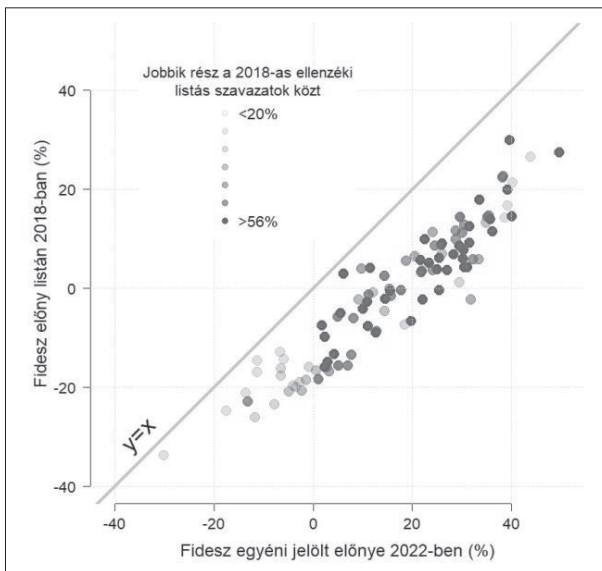
⁶ A közvélemény-kutatói tévedések okairól nem jelent meg komoly elemzés, a mikroadatokhoz és az adatfelvételek dokumentációjához való hozzáférés nélkül azonban illet nem is lehet megkísérelni. A felmerült spekulációk fő irányait Ács (2022) írása mutatja be.

mik az esélyek, anélkül hogy figyelembe vették volna az azóta eltelt időszak országos adataiban mutatkozó változásokat, akár a versengő felek népszerűsége, akár a szavazótáborok földrajzi elhelyezkedése tekintetében (Hont–Szabó 2021). Azt valóban igazolták is a közvélemény-kutatások, hogy az egyes ellenzéki pártok szavazatai lényegében összeadódnak a közös listára és jelöltekre, csak éppen nem a 2018. áprilisi, hanem a 2020–2021-es ellenzéki szavazatok tekintetében (Vox Populi 2022b). Aki látott közvélemény-kutatást 2018 és 2022 között, annak nem lehetett volna meglepetés az, hogy több százezer 2018-ban még Jobbik-szavazó soha nem vált részévé a közös listán induló ellenzék táborának.

A 2. és 3. ábra mutatja, hogy mennyire téves volt a 2019-es európai parlamenti választás helyett a 2018-as országgyűlési választások eredményeiből kiindulni a közös listás ellenzék esélyeinek megítélésében. Ha a 2022-ben közös listán induló pártok (és a szintén idetartozó, de 2018-ban feloszlott Együtt) 2018. áprilisi listás szavazatarányai és a Fidesz–KDNP listás eredményének különbségét egyéni választókerületenként összegezzük, akkor ez lényegesen rosszabbul jelezte előre a 2022-es egyéni kerületi eredményeket, mint ha a 2019. májusi választási eredményekből indultunk volna ki. Annak ellenére, hogy 2018-ban egy 70%-os részvételi országgyűlési, 2019-ben pedig csak egy 43%-os részvételi európai parlamenti választásra került sor. A 2. ábrán bemutatott két adatsor közötti korreláció ugyan erős (*Pearson* $r = 0,93$), de a választókerületenkénti különbségek átlaga 16,9% (8,8% szórással az átlag körül). Ezzel szemben a 3. ábrán bemutatott két adatsor korrelációja $r = 0,97$, és a választókerületenkénti különbségek átlaga csak 4,7% (4,3% szórással az átlag körül). Tehát aki meg akarta jósolni azt, hogy egy-egy választókerület eredménye miként alakulhat 2022-ben, annak a 2018-as választási eredmények helyett sokkal inkább a 2019-es (kétpólusúra egyszerűsödött pártrendszer mellett született) eredményekből kellett volna kiindulnia. Ebben pedig az ellenzéki pártok pusztá összeadódásából már nem alakult ki a Fideszt megszorogatni képes alternatíva.

Az ábrákon az egyes egyéni választókerületeket jelképező pöttyök színezése a Jobbiknak az ellenzéki szavazatokon belüli arányát jelzi. A 2. ábrán jól látható, hogy minél nagyobb volt ez, annál nagyobb volt a 2018-ban, illetve 2022-ben az ellenzéki pártok előtt mutatkozó Fidesz szavazatelőny közötti különbség. Ezzel szemben a 3. ábrából kiderül, hogy a 2019-es Fidesz-előny (illetve, negatív előjelű számértékek esetén, szavazathátrány) a 2018-as Jobbik szavazatok arányától lényegében függetlenül váltódott át 2022-es Fidesz (illetve ellenzéki) szavazatelőnyé. Ahol 2018-ban erősebb volt a Jobbik az ellenzék egészen belül, ott persze 2022-ben jobban szerepelt a Fidesz, mint az ellenzék, de csak azért, mert már a 2019-es európai parlamenti választás idején is ez volt ott a helyzet, nem pedig azért, mert az ellenzéki szövetség 2019-es kialakulásakor még meglévő Jobbikos és nem-Jobbikos szavazatok egyenlőtlen arányban vándoroltak át a 2022-es közös ellenzéki jelöltekhez.

2. ábra. A Fidesz–KDNP 2022-es egyéni jelöltjének százalékos előnye a közös ellenzéki jelölt előtt választókerületenként és a 2018-as Fidesz-előny a pártlistás szavazáson a közös listás ellenzék pártjainak összesített eredménye előtt

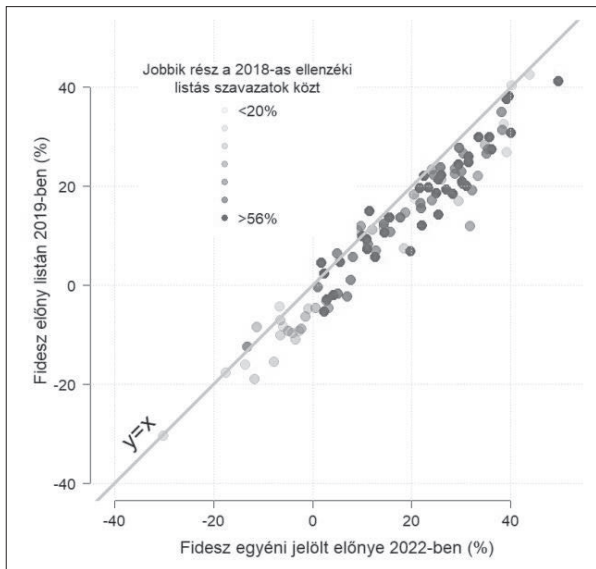

Forrás: Saját számítások a Vox Populi választási adatbázisok (<https://tinyurl.com/mwy47dad>) alapján.

3. Harmadikként az okozhatott optikai csalódást, hogy az ellenzéki pártok és támogatóik egy része elképzelni se nagyon tudta, hogy a közös induláson és valamiféle közös program formális elfogadásán túl még valami mást is tehetnének a választási siker érdekében. (Erre utal a választás után látható tanácstalanság a miként tovább kérdésében.) Vagy ha mégis, akkor elvbarátaik motiválása végett titkolták hiányérzetüket, és egy lelkesítő narratívát használtak inkább: ha 2014-ben és 2018-ban a többség a „kormány ellen” szavazott, akkor nyilván 2022-ben is ezt fogja tenni. Ha pedig a közvélemény-kutatások mást mutatnak, akkor nyilván ugyanolyan szisztematikusan túlbecsülik a Fidesz támogatottságát 2022-ben, mint a Fidesz jelöltjét a budapesti önkormányzati választásokon 2019-ben (lásd pl. Kósa 2022). A 2022-es választások tanulsága, hogy az ellenzéknek a politikai tartalom-, szervezet- és humán erőforrás-fejlesztésben is van még mit tennie, ha versenyképes akar lenni egy autokráciában.

Az ezek megspórolása mellett kialakított irreális győzelmi várokozások cáfolata viszont még a nehezen elért közös akcióképességet is gyorsan felszámolja.

3. ábra. A Fidesz–KDNP 2022-es egyéni jelöltjének százalékos előnye a közös ellenzéki jelölt előtt választókerületenként és a 2019. májusi Fidesz-előny az európai parlamenti választáson a közös listás ellenzék pártjainak összesített eredménye előtt

Forrás: Saját számítások a Vox Populi választási adatbázisok (<https://tinyurl.com/mwy47dad>) alapján.

Pedig enélkül közelébe se kerültek volna a 2022-ben elért eredményhez, hiszen a közös listás ellenzék szűkebb politikai spektrumot fedett le, szervezetileg gyengébb volt, és egy erősebb propagandaapparátussal próbálta felvenni a versenyt, mint a széttagolt ellenzék 2014-ben és 2018-ban.

7. Összefoglalás

A 2022-es választási eredmények főbb vonásai az ellenzéki pártoknak a politikai rendszer alapvonásaihoz való logikus, bár lassú alkalmazkodása nyomán bekövetkezett pártrendszer-változás könnyen megjósolható következményei voltak. Olyannyira, hogy a választási közvélemény-kutatások és mandátumbecslések konzisztensen és kitaróan jelezték mind az ellenzéki szavazatok magas fokú összehadhatóságát, mind a Fidesz várható mandátumelőnyét. A választások mégis meglepetéssel szolgáltak, részben a közvélemény-kutatások zömének nemzetközi összehasonlításban igen nagyok mondható hibája miatt, részben

pedig azért, mert politikai kommentátorok és politikusok sora vélt vagy valós önérdékből irreális, a nyilvános közvélemény-kutatásoknak is ellentmondó várakozásokat gerjesztett. A téves várakozások lelepleződése empirikus kutatási eszközökkel megválaszolhatatlan kérdések irányába terelte el a választást követő reflexiókat, és gazdagon illusztrálta, hogy milyen politikai hitelvesztést szenvedhetnek el az irreális várakozásokat keltő politikai szereplők.

Tanulmányomban szándékosan kikerültem a választások utáni elemzések olyan slágertémáit, mint hogy mekkora hatása volt a 2022-es választási eredményekre az ukrainai háborúra adott hazai politikai válaszoknak, az inflációnak, a járványkezelésnek, a választások előtti szokatlan költségvetési, szociális és gazdasági intézkedéseknek, a propaganda-technikáknak és eszközöknek, a különböző pártok ilyen-olyan kampány-erőfeszítéseinek és megnyilatkozásainak, az egyes politikusok karakterjegyeinek és reputációjának. Hozzá kell ugyanis szoknunk, hogy az ilyen jellegű kérdésekre még a hatalmas kutatási infrastruktúrával rendelkező országokban is csak meglehetősen durva, a dolog természeténél fogva ellentmondásos válaszok születnek nagyszabású idősoros elemzések, terep- és laboratóriumi kísérletek, illetve Magyarországon elképzelhetetlen gazdagságú társadalmi indikátorokra támaszkodó választásföldrajzi elemzések révén. Hazánk jelenlegi közvélemény-kutatásai viszont még a várható szavazatárányokkal kapcsolatban is az ilyen hatások lehetséges nagyságának többszörösét tévedik. Nyilván semmivel sem megbízhatóbbak annak megállapításában, hogy egy-egy politikai fejlemény hány ember tetszését nyeri el. Azt pedig, hogy az ilyen vélemények képviselői milyen pártokat, milyen arányban támogattak egy-egy fejlemény előtt és után, már végképpen csak minden képzeletet felülmúló hibahatárokkal tudják megmérni – már azokban a ritka esetekben, amikor a fejlemény előtt és után is született szabatosan összehasonlítható mérés.

A 2022-es választás esetében kifejezetten jól látható volt ez. Plauzibilis, anekdotikus bizonyítékokkal, korábbi magyar statisztikákkal és nemzetközi tapasztalatokkal is alátámasztható volt az a feltevés, hogy a választás előtti hetekben világrekordot ostromló költségvetési osztogatás jelentős népszerűség-növekedést hozott a kormánypártnak. Az utcán kampányoló ellenzéki aktivisták beszámolóit ugyanakkor inkább az ukrainai háborúra adott hazai politikai válaszok és Gyurcsány Ferenc, esetleg Márki-Zay Péter személyes népszerűtlenségét emelték ki, mint erőfeszítéseik fő akadályát. Ugyanilyen hihetőek voltak viszont azok a gondolatmenetek is, amelyek az ellenzéki kampány során elkövetett hibákkal magyarázták a vártnál rosszabb választási eredményt (Panyi *et al.* 2022).

A gazdasági közérzettel, egyes politikusok megítélésével, az ukrainai háborúval és megannyi más témával kapcsolatos közvélemény-kutatási kérdésekre adott válaszok megoszlásaival, illetve a válaszoknak a pártválasztással való összefüggésével e magyarázatok közül bármelyik megtámogatható. Ám mivel a

válaszokra természetesen erősen a pártválasztás önkéntelen racionalizálásának és a kedvenc hírforrások véleményének a hatása, egy-egy közvélemény-kutatás adatai alapján nem számítható ki, hogy melyik tényezőnek pontosan mekkora szerepe lehetett. Az se sok fogódzót ad ugyanezen kérdés megválaszolásában, hogy a közvélemény-kutatási idősorok tanúsága szerint 2021. október végétől 2022. március végéig meglehetősen egyenletesen időben csökkent az ellenzék támogatottsága és nőtt a Fidesz várható mandátumelőnye (lásd 1. ábra, továbbá Vox Populi 2022b). Különösen nem úgy, hogy nem tudjuk, a négyéves törvényhozási ciklus melyik szakaszában alakult ki a közvélemény-kutatásokban az ellenzék 2022-ben felszínre került túlbecslése. Azt pedig végképp nem lehet eldönteni így, hogy a kampánykommunikációt segítő erőforrások sokkal egyenlőbb megoszlása esetén vajon ugyanakkora szerepet játszhattak volna-e ugyanezen tényezők? Vagy esetleg nem is az ilyen faktorok jelenléte, hanem pusztán a propaganda-erőforrások megoszlása magyarázhatja-e a választási eredményt?

Ez szomorú hír természetes kíváncsiságunk szempontjából, ám a politikusokat nem akadályozza meg abban, hogy értékítéleteik, törekvéseik és a választói reakciókkal kapcsolatos gazdag tapasztalataik alapján nap mint nap válaszokat találjanak stratégiai dilemmáikra. Az empirikus választáskutatástól azt várhatjuk, hogy optikai csalódásainkat inkább ritkítsa, mint szaporítsa olyan viszonylag egyszerű kérdésekkel kapcsolatban, mint amilyenekkel e tanulmány is foglalkozott, tehát pl. mekkora is volt a részvétel, mi (nem) olvasható ki a levélzavazatokból, kifizetődő volt-e a közös jelöltek állítása. Olyan bonyolult kérdésekre, mint hogy eleve lefutottak-e a magyar választások, vagy hogy mi a választópolgárokat mozgató hatások erőrendje, nem tud ugyan érdemben válaszolni, viszont régóta ismert pártok esetén meg tud jósolni például olyan – sokak szerint komplex, helyi tényezők megjósolhatatlan alakulásától függő – eseményeket, mint hogy melyik választókerületben, milyen eredmény várható akkor, ha országos szinten így vagy úgy változik a szavazatok megoszlása (lásd 3. ábra és Tóka 2019a).

Irodalom

- 21 Kutatóközpont (2022): A harmadik erő? A Mi Hazánk szavazóbázisa és esetleges parlamentbe jutásának hatása a mandátumkiosztásra. Budapest: 21 Kutatóközpont, 2022. márc. 1., https://21kutatokozpont.hu/wp-content/uploads/2021/11/mihazank_elemzes.pdf
- Ács D. (2022): „Mi mondtuk, hogy baj van, ők pedig legyintettek, elengedték a fülük mellett”. 444.hu, 2022. szept. 9., <https://444.hu/tldr/2022/09/09/mi-mondtuk-hogy-baj-van-ok-pedig-legyintettek-elengedtek-a-fuluk-mellett>
- Csányi Z. – Ligeti A. S. – Novák J. – Urbán F. – Zöldi L. (2021): A nemzetközi vándorlás fogalma és mérése a hazai hivatalos statisztikában. Demográfia, 64. évf., 93–116. p., DOI:10.21543/DEM.64.1.3.
- Csengel K. (2018): Orbán szerint a Kúria beavatkozott a választásokba. Mércse, 2018. máj. 5., <https://merce.hu/2018/05/05/orban-szerint-a-kuria-beavatkozott-a-valasztasokba/>
- Eurostat (2022): Population on 1 January by age group, sex and citizenship. [MIGR_POPICTZ]

- Hann E. (2022): Medián: A Fidesz győzelme szinte biztosra vehető, csak a mértéke lehet kétséges. Hvg.hu, 2022. márc. 30., https://hvg.hu/360/20220330_Median_valasztas_2022_Fidesz_ellenzek_mandatumbecsles_kozvelemeny_kutatas
- Hont A. – Szabó K. (2021): Ezen a 26 helyen dőlhet el a jövő évi választás – térképen az egyéni választókerületek erőviszonyai. Átlátszó, 2021. aug. 4., <https://atlatso.hu/kozpenz/2021/08/04/ezen-a-26-helyen-dolhet-el-a-jovo-evi-valasztas-terkepen-az-egyeni-valasztokeruletek-eroviszonyai/>
- Kósa A. (2022): Karácsony az Azonnalnak: Teljes hülyeség, hogy nincs esélye az ellenzéknek! Azonnali, 2022. márc. 28., https://azonnali.hu/cikk/20220328_karacsony-gergely-teljes-hulyeseg-hogy-nincs-eselye-az-ellenzéknek-azt-is-elmondom-miert-interju
- Most vasárnap (2022): Ellenzéki győzelem vagy Fidesz 2/3? Most vasárnap blog, 2022. márc. 25., <https://mostvasarnap.hu/blog/ellenzeki-gyozelem-vagy-fidesz-ketharmad/>
- OECD (2022): International Migration Outlook 2021. Paris: OECD Publishing. <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/29f23e9d-en/index.html?itemId=/content/publication/29f23e9d-en>
- Panyi Sz. – Pethő A. – Szabó A. – Matyasovszki F. – Szőke D. (2022): Ilyen volt belülről az ellenzéki kampány összeomlása. Direkt36, 2022. máj. 17., <https://www.direkt36.hu/ilyen-volt-belulrol-az-ellenzeki-kampany-osszeomlása/>
- Publicus (2022): Pártok támogatottsága – 2022 március vége. Publicus blog, 2022. ápr. 2., <https://publicus.hu/blog/partok-tamogatottsaga-2022-marcius-vege/>
- Rostás Sz. (2018): Kevesebb az érvénytelen levélszavazat – Eltűlozták az erdélyi magyar pártok a voksok számát. Krónika online, 2018. ápr. 18., <https://kronikaonline.ro/erdelyi-hirek/kevesebb-az-ervenytelen-levelszavazat-eltuloztak-az-erdelyi-magyar-partok-a-voksok-szamat>
- Tóka G. (2018a): A 2018. évi országgyűlési választás. In: Kolosi T. – Tóth I. Gy. (szerk.): Társadalmi Riport 2018. Budapest: TÁRKI, 353–381. p., https://www.tarki.hu/sites/default/files/trip2018/353-381_Toka_Gabor_valasztas.pdf
- Tóka G. (2018b): A centrális erőter bomlása. In: Böcskei B. – Szabó A. (szerk.): Várákozások és valóságok: Parlamenti választás 2018. Budapest: Napvilág Kiadó, 62–85. p., <https://tinyurl.com/yxlfggjh>
- Tóka G. (2019a): Milyen parlamenti patkót ígérnek a közvélemény-kutatások? 2. rész: Elfogult-e a választókerületi térkép? Vox Populi, 2019. dec. 12., <https://kozvelemeny.org/2019/12/12/milyen-parlament-i-patkot-igernek-a-kozvelemeny-kutatasok-2-resz-elfogult-e-a-valasztokeruleti-terkep/>
- Tóka G. (2019b): Milyen parlamenti patkót ígérnek a közvélemény-kutatások? 3. rész: Nyerhet-e parlamenti többséget az ellenzék? Vox Populi, 2019. dec. 29., <https://voxpathuli.444.hu/2019/12/29/milyen-parlament-i-patkot-igernek-a-kozvelemeny-kutatasok-3-resz-nyerhet-e-parlament-i-tobbseget-az-ellenzek>
- Tóka G. (2022): Választási meglepetés készül. 1. rész. Vox Populi Blog, 2022. febr. 20., <https://voxpathuli.444.hu/2022/02/20/valasztasi-meglepetes-keszul-1-resz>
- Tóka, G. – M. Popescu (2021): The Hungarian opposition primaries of fall 2021: Testing the feasible in an authoritarian regime. *Studia Politica Romanian Political Science Review*, Vol. 21, No. 2., 665–689. p. <https://tinyurl.com/yf4bcdbu>
- Vox Populi (2022a): Választási közvélemény-kutatások Magyarországon. Vox Populi Választási kalauz, <https://kozvelemeny.org> és <https://tinyurl.com/377xzwfk>
- Vox Populi (2022b): Közvélemény-kutatási összefoglaló, 2022. április 3. Vox Populi Választási kalauz, <https://kozvelemeny.org/> és <https://tinyurl.com/qtu9snt>